

Pascal Delwit, Marjorie Gassner,
Jean-Benoit Pilet, Emilie van Haute

Verschuivingen in het stemgedrag in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest tussen de regionale verkiezingen van juni 2009 en de federale stembusgang van 13 juni 2010

Vertaling : Saraï de Graef

Binnen de Brusselse politieke ruimte heeft de federale verkiezing van 13 juni 2010 niet zulke spectaculaire verschuivingen in stemgedrag teweeg gebracht als in Vlaanderen of in Wallonië wanneer we vergelijken met de verkiezingen van 2007. Desalniettemin zijn er belangrijke veranderingen vast te stellen, voornamelijk de vooruitgang van de Parti Socialiste (PS) en het electorale verlies van de Mouvement Réformateur (MR). Binnen het kader van de timing van het politieke en electorale leven is het toch interessant te kijken naar de laatste stembusgang – de Brusselse regionale verkiezingen van 2009 – om de bewegingen te analyseren die hebben plaatsgevonden op politiek 'korte' termijn, terwijl het politieke leven eigenlijk toch geritmeerd wordt door evenementen en veranderingen die soms zeer snel de percepties en de representaties rond de partijen en rond het politieke leven beïnvloeden. Het zijn de verschuivingen tussen de regionale verkiezing van 2009 en de federale verkiezing van 2010 die we in deze bijdrage analyseren. Deze analyse baseert zich op een 'exit poll' die door het Centre d'étude de la vie politique van de Université libre de Bruxelles (ULB) afgenomen werd bij 3.000 Brusselaars.

Pascal Delwit is professor politieke wetenschappen aan de Université libre de Bruxelles (ULB), waar hij werkt aan het Centre d'étude de la vie politique. Hij is onder andere auteur van "La vie politique en Belgique de 1830 à nos jours", uitgegeven door Editions de l'Université de Bruxelles (2010, 2de herwerkte uitgave).

Marjorie Gassner is professor wiskunde aan de Université libre de Bruxelles (ULB), waar ze werkt aan het Centre de l'économie de la connaissance. Ze is onder andere auteur van "Représentations parlementaires. Méthodes mathématiques biproportionnelles de répartition des sièges", uitgegeven door Editions de l'Université de Bruxelles (2000).

Jean-Benoit Pilet is professor politieke wetenschappen aan de Université libre de Bruxelles (ULB). Hij is adjunct-directeur van het Centre d'étude de la vie politique en hij is onder andere auteur van "Changer pour gagner ? Les réformes électorales en Belgique", uitgegeven door Editions de l'Université de Bruxelles (2007).

Emilie Van Haute is professor politieke wetenschappen aan de Université libre de Bruxelles (ULB), waar ze werkt aan het Centre d'étude de la vie politique. Ze is onder andere auteur van "Adhérer à un parti politique", uitgegeven door Editions de l'Université de Bruxelles (2009).

Contact gegevens :

Pascal Delwit, +32(0)2 650 40 51, pdelwit@ulb.ac.be
Marjorie Gassner, +32(0)2 650 38 43, mgassner@ulb.ac.be
Jean-Benoit Pilet, +32(0)2 650 31 81, jpilet@ulb.ac.be
Emilie Van Haute, +32(0)2 650 48 82, evhaute@ulb.ac.be

Christophe Mincke (redactiesecretaris), +32(0)473 21 02 65
mincke@fussl.ac.be

Brussels Studies is gepubliceerd met steun van het IWOIB (Instituut ter bevordering van het Wetenschappelijk Onderzoek en de Innovatie van Brussel - Brussels Hoofdstedelijk Gewest)

Inleiding

In Brussel hebben de federale verkiezingen van 13 juni 2010, in vergelijking met deze gehouden in 2007, niet gezorgd voor een even spectaculaire verschuiving in het stemgedrag zoals in Vlaanderen of Wallonië. In Vlaanderen heeft de spectaculaire doorbraak van de N-VA indruk gemaakt. De partij, geleid door Bart De Wever, heeft er 10 procent¹ meer behaald dan de beste score die de Volksunie behaalde bij de nationale verkiezing van 1971. In Wallonië zijn de meest in het oog springende verschuivingen de sterke vooruitgang van de Parti Socialiste, die er haar beste score haalt sinds 1991², en de zware nederlaag van de Mouvement Réformateur, die er haar slechtste resultaat sinds 1987³ behaalde.

Zelfs al is de omvang van de verschuivingen niet van die aard in het Brussels Gewest, toch zijn er belangrijke veranderingen waar te nemen. Laat ons in het bijzonder de vooruitgang van de Parti Socialiste onderstrepen. De PS komt dichterbij haar historische score van de regionale verkiezingen van juni 2004, toen ze de liberale lijst nipt voorbijgestoken had. Daar tegenover staat de electorale achteruitgang van de MR, die onder de grens van de 30% komt. De MR behoudt er zeer nipt het statuut van grootste partij tegenover de lijst getrokken door Laurette Onkelinx. In het Nederlandstalig spectrum van Brussel is het meest opvallende gegeven de zeer belangrijke terugval van het Vlaams Belang. Nederlandstalig extreem rechts verliest 47,6% van haar stemmen van de ene federale verkiezing op de andere.

Binnen het kader van de *electorale cyclus* is het interessant om te kijken naar de stembusgang van laatstleden – de Brusselse regionale verkiezingen van 2009 – om in het Brusselse spectrum de verschuivingen te analyseren die voorgekomen zijn op

¹ Het is cruciaal te praten over procentpunten. In tegenstelling tot een veel voorkomende foutieve interpretatie wint een partij die van 10 naar 15% gaat geen 10 procent maar 10 procentpunten. In percentage wint ze in het onderhavige geval 50% (5 naar voren ten opzichte van het referentiepunt 10).

² Pascal Delwit, « La voie étroite d'une refondation du parti socialiste (PS) », in Pascal Delwit, Jean-Michel De Waele (red.), *Les partis politiques en Belgique*, Brussel, Editions de l'Université de Bruxelles, 1997 (2e editie).

³ Pascal Delwit, *La vie politique en Belgique de 1830 à nos jours*, Brussel, Editions de l'Université de Bruxelles, 2010 (2e editie).

deze 'korte' termijn. Zelfs in een korte tijdspanne zijn er gebeurtenissen die soms snel de percepties en de vertegenwoordiging van de partijen en van het politieke leven beïnvloeden. Verschillende belangrijke elementen kunnen onderstreept worden:

a) In vergelijking met de regionale verkiezingen van juni 2009 gaat de PS vooruit en wint ze 3,05 procent, dat is 13,1% meer dan haar score in 2009. Deze vaststelling is belangrijk want de socialistische score van 2009 werd reeds beschouwd als een goede prestatie. Het gaat dus om vooruitgang ten opzichte van een hoog referentiepunt.

b) In tegenstelling tot wat we in de Waalse politieke ruimte hebben kunnen vaststellen ⁴ valt de MR niet terug in vergelijking met de regionale verkiezingen van 2009. Integendeel, de lijst behaalt 0,64 procent meer. Het resultaat van 2009 was weliswaar bescheiden voor de Brusselse MR, maar dezelfde vaststelling geldt voor het Waalse spectrum waar de MR toch achteruitgegaan is in vergelijking met de behaalde prestatie in 2009.

c) In 2009 hoopte Ecolo op 20% van de stemmen in het Brusselse Gewest en zo in de hoofdstad de tweede pion op het politieke schaakbord te worden. Deze twee doelstellingen werden niet behaald maar Ecolo zette toch een uitstekende prestatie neer, waardoor ze onder andere – naast een ministerpost – een staatssecretaris in de nieuwe uitvoerende macht verkregen, waarbij de keuze viel op Christos Doulkeridis. Een jaar later kregen de groenen, geleid door Olivier Deleuze, een zware terugval te verduren: - 5,9 procent of 32,9% minder dan hun score van 2009. Daarenboven verliest Ecolo haar status van derde partij aan het Centre démocrate humaniste (cdH).

d) Bij de regionale verkiezingen van juni 1999 dreigde de Parti Social Chrétien (PSC) in Brussel te verdwijnen in de politieke marginaliteit⁵. Bij de Brusselse regionale verkiezingen van 2004 slaagde het nieuwe Centre démocrate humaniste er echter in zichzelf heruit te vinden en komaf te maken met de idee van verdwijning. Sindsdien heeft de cdH echter een hoogtepunt bereikt. Na een terugval in 2009 hebben de humanisten opnieuw een achteruitgang in Brussel gekend. Gecombineerd met de terugval in de kieskring Nijvel heeft dat in het kader van de lijstverbinding ⁶ geleid tot het verlies van drie Brabantse zetels voor cdH. De humanisten hebben geen gedeputeerde meer in Waals-Brabant. Het herwinnen van het statuut van derde partij in het Gewest is slechts een schrale troost.

e) Het is interessant vast te stellen dat het percentage stemmen uitgebracht voor Nederlandstalige partijen licht gestegen is. In 2009 hadden de Nederlandstalige

⁴ Pascal Delwit, Marjorie Gassner, Jean-Benoit Pilet, Emilie van Haute, « Les transferts de voix en Wallonie lors des élections fédérales du 13 juin 2010 », Nota nr.1, Centre d'étude de la vie politique de l'ULB.

⁵ Pascal Delwit, « Le parti social chrétien : jalons d'un futur incertain », in Pascal Delwit (red.), *Le parti social chrétien. Mutations et perspectives*, Brussel, Editions de l'Université de Bruxelles, 2002, pp. 9-30.

⁶ Wat de regels rond verkiezingen betreft, verwijzen wij naar Jean-Benoit Pilet, *Changer pour gagner ? Les réformes des lois électorales en Belgique*, Brussel, Editions de l'Université de Bruxelles, 2007.

Verkiezingen	Federale 2007	Regionale 2009	Federale 2010
Vlaams Belang	3,15	1,97	1,65
Lijst Dedecker	0,39	0,42	0,30
Open Vld	2,86	2,60	2,35
PS	21,30	23,29	26,34
MR	31,88	26,46	27,10
FN	2,83	1,69	0,98
cdH	14,29	13,14	12,12
CD&V-N-VA	2,11		
CD&V		1,67	1,63
SP.a	1,22	2,19	2,05
N-VA		0,56	1,93
Ecolo	13,98	17,94	12,04
Groen!	1,22	1,26	1,60
R.W.F.	0,40	0,29	0,26
PTB+PVDA+	0,55	0,87	1,55
Front Des Gauches	0,37	0,44	0,81
Parti Populaire			3,47
Wallonie D'Abord			0,39
PROBRUXSEL		1,75	1,33
Belg.Unie	0,31	0,10	0,70
Egalité			1,08
Pirate Party			0,33
Anderen	3,14	3,35	

Vergelijkende evolutie van de resultaten van de partijen in de Brusselse politieke ruimte

partijen 11,2% verkregen. Bij de federale verkiezingen van 13 juni 2010 behaalden ze 12,1% van de correct uitgebrachte stemmen.

f) Ten slotte werd ook het politieke landschap van de Nederlandstalige partijen in het Brussels Gewest beïnvloed door de duidelijke vooruitgang van de N-VA, naar het voorbeeld van de situatie in Vlaanderen. De Vlaams nationalistische partij maakt een onverwachte doorbraak in Brussel door van 2.600 stemmen in 2009 naar 9.000 in 2010 te gaan, wat 16% van de Nederlandstalige stemmen is.

In een nota over Wallonië⁷ hebben wij een eerste evaluatie gemaakt van de verschuivingen in stemgedrag tussen de regionale verkiezing van juni 2009 en de federale verkiezing van 13 juni 2010. In de voorliggende bijdrage stellen we dezelfde analyse op voor Brussel. Welke stemverschuivingen vinden plaats tussen 2009 en 2010 en welke omvang hebben ze?

Door gewoon af te gaan op welke partijen stemmen winnen en welke verliezen, vervalt men al te vaak in simplismen. De realiteit is meestal veel complexer dan een oppervlakkige blik laat vermoeden⁸. Uit deze studie zal blijken dat de realiteit regelmatig ver verwijderd is van de clichés. Wel is het zo dat we een zekere coherentie terugvinden betreffende het verlaten van en het kiezen voor partijen⁹. In deze studie zullen we niet dieper ingaan op het kiesgedrag van personen die voor de eerste keer stemmen.

Onze studie en onze analyse zijn gebaseerd op een systematische methode die uniek is in België: een *exit poll* georganiseerd door het Centre d'étude de la vie politique van de Université libre de Bruxelles (ULB). In onderzoek om electoraal gedrag te begrijpen, hebben *exit polls*

⁷ Pascal Delwit, Marjorie Gassner, Jean-Benoit Pilet, Emilie van Haute, « Les transferts de voix en Wallonie lors des élections fédérales du 13 juin 2010 », Nota nr.1, Centre d'étude de la vie politique de l'ULB.

⁸ Jean-Benoit Pilet, « Les transferts de voix entre partis entre les élections régionales de 2004 et le scrutin fédéral du 10 juin 2007 », in Pascal Delwit, Emilie van Haute, *Le vote des Belges (Bruxelles-Wallonie, 10 juin 2007)*, Brussel, Editions de l'Université de Bruxelles, 2007, pp. 111-128.

⁹ Stefano Bartolini, Peter Mair, *Identity, Competition and Electoral Availability: The Stabilisation of European Electorates 1885-1985*, Cambridge University Press, Cambridge, 1990.

twee grote voordelen. Ten eerste worden de kiezers niet beïnvloed door het resultaat van de verkiezingen en de commentaren die daar rond gegeven worden. De antwoorden van de respondenten kunnen dus als eerlijk beschouwd worden en zijn minder beïnvloed door effecten van *sociale wenselijkheid*. Ten tweede zijn er op de dag van de verkiezingen zelf meer burgers beschikbaar om te antwoorden op vragen rond electorale kwesties. Door dit te doen wordt de relatieve *bias* weggewerkt die veroorzaakt wordt door de moeilijkheid om mensen te bereiken die minder geïnteresseerd zijn in politiek of die uit sociaal en cultureel kansarme milieus komen. De grootste moeilijkheid bij deze *exit polls* is dat er geen omvangrijke vragenlijst kan afgewerkt worden. De burgers zijn slechts bereid een beperkte tijdsperiode te besteden aan het beantwoorden van een vragenlijst. De selectie van de thema's die behandeld moeten worden en de vragen die gesteld moeten worden is dus moeilijk. Tijdens de *exit poll* op 13 juni 2010 werden 3.000 Brusselaars bevestigd in achttien gemeenten van het Gewest. De gemeente Etterbeek weigerde de noodzakelijke toestemming te verlenen. Het aantal interviewers en het aantal kiesbureaus waarin dezen aanwezig waren, werd bepaald op basis van de socio-demografische kenmerken van het Gewest en de gemeenten. Om de stemverschuivingen van de ene verkiezing naar de andere te kunnen analyseren, werden drie vragen gesteld:

- a) Voor welke partij hebt u vandaag gestemd voor de Kamer?
- b) Voor welke partij hebt u vandaag gestemd voor de Senaat?
- c) Voor welke partij hebt u gestemd bij de Brusselse verkiezingen in juni 2009?

De partijen werden voorgesteld met hun acroniem en de naam van de lijsttrekker. De vragenlijst werd ofwel in het Frans ofwel in het Nederlands afgenomen naargelang de voorkeur van de respondent.

Gezien de bescheiden scores van de Nederlandstalige partijen in Brussel, moet de extrapolatie voor deze partijen met meer voorzichtigheid bestudeerd worden dan bij de Franstalige partijen¹⁰. In het vervolg van deze uiteenzetting stellen wij eerst voor elke partij haar getrouwheidspercentage voor, dat wil zeggen het aantal kiezers dat trouw bleef van de ene verkiezing tot de andere. Vervolgens analyseren we het gedrag van de kiezers die niet dezelfde stem uitbrachten als in 2009. Ten slotte ontleden we de kiezers die voor een andere partij kozen en wij berekenen de saldi tussen nieuwe kiezers en kiezers die de partij verloren heeft.

De vergelijking baseert zich op de resultaten die de politieke partijen behaalden bij de regionale verkiezing van juni 2009 en de federale verkiezingen van 13 juni 2010, waarbij het Brusselse deel van het arrondissement Brussel-Halle-Vilvoorde (geaggregeerd resultaat van de kantons Anderlecht, Brussel, Elsene, Sint-Jans-Molenbeek, Sint-Gillis, Sint-Joost, Schaarbeek en Ukkel) geïsoleerd wordt. Er bestaat een blinde vlek in de voorgestelde extrapolatie: het stemgedrag van Belgen in het buitenland die in een Brusselse gemeente gestemd hebben bij de federale verkiezingen. Deze kiezers hebben niet gestemd in juni 2009 en konden uiteraard ook niet bevestigd worden tijdens de *exit poll* over hun stem van 2010.

¹⁰ Voor de Franstalige partijen situeert het interval van vertrouwen zich op +/- 1,92 aan 95% en voor de Nederlandstalige partijen op +/- 4,90 aan 95%.

1. De Franstalige partijen

1.1. Mouvement réformateur (MR)

In 2009 had de MR het statuut van eerste partij in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest herwonnen ten koste van de PS. Maar deze prestatie kon de electorale en

politieke moeilijkheden van de MR in Brussel-hoofdstad echter niet verbergen. De score van 2009 was lager dan die van 2004, die nochtans ook als zeer slecht beschouwd werd. En de lijst van hervormers was niet in staat geweest het resultaat van de federale verkiezingen van 2007 te herhalen. Voor de

tweede opeenvolgende keer moest de MR de teugels van het Gewest afgeven aan een PS-cdH-Ecolo coalitie aan Franstalige kant en Open-VLD-CD&V-Groen! aan Nederlandstalige kant. Een jaar later stijgt de MR lichtjes boven het resultaat van 2009, wat een beter resultaat is dan in Wallonië.

De MR heeft een redelijk hoog getrouwheidspercentage bij zijn kiezers van 2009: 76,4%. Meer dan drie kwart van de hervormingsgezinde kiezers van 2009 zijn trouw gebleven aan de partij. Waar kiezen de burgers voor die niet meer voor MR gestemd hebben? De belangrijkste partij die ontrouwe liberale kiezers voor zich heeft kunnen winnen is de Parti populaire/Personenpartij (PP). Meer dan 7% van de MR-kiezers van 2009 (- 8.983 stemmen) kozen voor "complexloos rechts", naar Brussel gebracht door één van haar co-voorzitters Mischaël Modrikamen. Iets minder dan 5% hervormingsgezinde kiezers opteerde deze keer voor cdH (- 5.858 stemmen) of

voor de PS (- 5668 stemmen). De overloop ten voordele van Ecolo is daarentegen bescheiden (- 3.214 stemmen). Transfers binnen de liberale familie bestaan ook, maar in een zeer beperkte mate: 1% van de MR-kiezers heeft gekozen voor Open-VLD (- 1.207

cdH	Ecolo	MR	PS	Open-Vld	PP	Pro Brussel	Anderen
4,81	2,64	76,44	4,65	0,99	7,37	0,90	2,21
5.858	3.214	93.179	5.668	1.207	8.983	1.095	2.701

Opsplitsing van de MR-stemmen van 2009 bij de federale verkiezing van 2010.

cdH	Ecolo	PS	Open-Vld	Pro Brussel	Anderen
8.532	13.072	5.332	989	1.412	2.626

Kiezers die in 2009 voor een andere formatie dan MR gestemd hebben.

stemmen).

De MR heeft ook nieuwe stemmen gewonnen. In absolute cijfers komen zij vooral van Ecolo (+ 13.072 stemmen), vervolgens van cdH (+ 8.532 stemmen) en ten slotte – in mindere mate – van de PS (+ 5.332 stemmen). Terwijl de MR 1.200 kiezers van 2009 heeft zien stemmen voor Open-VLD, profiteert ze omgekeerd ook van de verandering van 1.400 kiezers die in 2009 voor de Vlaamse liberalen kozen en deze keer voor de Franstalige hervormers. Het onderzoek naar de saldi is positief voor de MR maar negatief ten aanzien van de PS (- 336 stemmen) en vooral ten aanzien van de PP, maar de MR wint netto van Ecolo (+ 9.858 stemmen) en van cdH (+ 2.674 stemmen).

1.2. Parti socialiste (PS)

In Franstalig België is de PS de overduidelijke overwinnaar van deze verkiezingen, zowel in Wallonië als in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. *A priori* wordt er dus verwacht dat de PS een getrouwheidspercentage heeft dat hoger ligt dan haar electoraat van 2009.

De verwachting wordt bevestigd: meer dan 83% van de socialistische kiezers van de regionale verkiezingen van 2009 in Brussel heeft opnieuw een stem uitgebracht voor de PS, oftewel 89.473 kiezers. Toch heeft een aantal kiezers gekozen voor een andere politieke formatie. Naar welke partijen hebben deze ex-socialistische kiezers zich gericht? Twee partijen doen hun voordeel aan voormalige PS kiezers: cdH (-

5.495 kiezers) en MR (- 5.332 kiezers).

Het electoraat dat geen tweede keer voor de PS stemde, komt dus voornamelijk uit de centrumstroming van de socialistisch kiezers. Daarnaast heeft ook een linkser segment de PS verlaten. Het gaat echter om een beperkte groep kiezers die voornamelijk gestemd hebben op de Parti du travail

cdH	Ecolo	MR	PS	SP.a	PP	PTB	Anderen
5,12	1,55	4,97	83,38	0,19	0,49	1,78	2,51
5.495	1.665	5.332	89.473	208	531	1.912	2.687

Opsplitsing van de PS-stemmen van 2009 bij de federale verkiezing van 2010.

de Belgique/Partij Van De Arbeid (PTB+/PVDA+) (- 1912 kiezers) en Ecolo (- 1.655 kiezers). Binnen de socialistische *familie* zijn de transfers naar de Nederlandstalige zusterpartij zeer bescheiden. Een schatting leert ons dat iets meer dan 200 kiezers van de PS naar SP.a overgingen.

Naast het tamelijk trouwe PS electoraat heeft de socialistische partij haar verkiezingsoverwinning ook te danken aan de komst van kiezers van andere partijen. In absolute cijfers komt de grootste groep van deze kiezers van de Franstalige groenen. 13.562 Ecolo-kiezers van 2009 hebben deze keer gekozen voor de PS. De

cdH	Ecolo	MR	Sp.a	Groen !	Anderen
9.075	13.562	5.668	229	397	3.986

Kiezers die in 2009 voor een andere formatie dan PS gestemd hebben.

cdH is ook een belangrijke aanbinger van stemmen voor de socialistische lijst. Meer dan 9.000 humanistische kiezers van 2009 hebben deze keer gekozen voor de lijst getrokken door Laurette Onkelinx. De liberale bijdrage is bescheiden, maar toch van belang: 5.668 kie-

zers die in 2009 voor de MR kozen, stemden deze keer voor de PS. Net zoals de verschuiving naar de SP.a zeer klein was, is dat ook zo in de andere richting: slechts iets meer dan 200 voormalige SP.a kiezers, opteeden tijdens deze verkiezing voor de PS.

Het bestuderen van de balans voor de PS toont aan dat de grootste winst ten koste gegaan is van Ecolo (+ 11.897 stemmen). Het is voornamelijk dankzij de verschuivingen in stemgedrag tussen deze twee partijen dat de electorale overwinning behaald werd door de PS. De nettobijdrage is er ook vanuit de cdH maar in beperktere mate (+ 3.580 stemmen). Wat de MR betreft, daar compenseren het aantal verlaters en nieuwkomers elkaar ongeveer; de PS heeft een licht positief saldo (+ 336 stemmen). Alles samen genomen vertonen de Franstalige socialisten enkel een negatief saldo wat betreft PTB+.

1.3. Centre démocrate humaniste (cdH)

We vermeldden reeds dat de cdH al aan het begin van de jaren 2000 erin geslaagd was een bepaalde drempel van politieke en electorale geloofwaardigheid te herwinnen in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest na de jaren 1990. Vooral de catastrofale verkiezing in 1999 zorgde voor enige verslagenheid. De humanisten hebben inder-

daad slechts twee burgemeesters in de Brusselse ruimte maar ze hebben opnieuw de grens van 10% kunnen overstijgen en die van 15% kunnen benaderen. De verkiezing van 2009 toonde echter de broosheid van dit herstel. Die van 2010 bevestigt dit feit, zelfs al hebben

cdH	Ecolo	MR	PS	CD&V	PP	Anderen
57,50	6,58	14,10	14,99	0,68	1,43	4,72
34.800	3.982	8.532	9.075	409	868	2.861

Opsplitsing van de cdH-stemmen van 2009 bij de federale verkiezing van 2010.

de humanisten de derde plaats van Ecolo kunnen afnemen.

Voor de cdH is het getrouwheidspercentage van 2009 alarmerend. De humanisten behouden slechts 57,50% van de kiezers die in 2009 voor hen hadden gestemd, wat ronduit zwak ik gezien er slechts één jaar tussen de twee verkiezingen zit. De vertrekkende kiezers van cdH gaan in de eerste plaats naar de PS: 15% van de humanistische kiezers van 2009 hebben deze keer een stem uitgebracht voor de PS (- 9.075 stemmen). Maar 14,10% van de kiezers van cdH hebben ook gekozen voor de MR (- 8.532 stemmen). Een niet verwaarloosbaar segment – 6,58% – heeft gestemd voor Ecolo (- 3.982 stemmen). Dit vertrek van verschillende belangrijke segmenten van het electoraat van cdH naar drie andere politieke formaties stellen de centrale ideologische coherentie van cdH en/of van haar electoraat in vraag. De omvang van deze uitstroom naar partijen die linkser of rechtser zijn wat betreft socio-economische kwesties en met verschillende profielen wat betreft samenlevingskwesties is opmerkelijk.

Daarentegen moeten we vaststellen dat de transfers naar de PP redelijk beperkt zijn. Weinig humanistische kiezers van 2009 werden verleid door de partij geleid door Mischaël Modrikamen (- 868 kiezers). Net zoals bij de socialistische *familie* was het aantal overlopers naar zusterpartij CD&V onbeduidend (- 409 stemmen).

Hoewel de cdH veel kiezers verloren heeft, heeft ze er toch ook enkelen voor zich gewonnen die tijdens de regionale verkiezing van 2009 niet voor cdH gestemd hadden. In absolute cijfers kwamen de nieuwe kiezers voor de humanisten voor ongeveer een gelijk aantal uit liberale (+ 5.860 kiezers) als uit socialistische (+ 5.495 kiezers) hoek. De bijdrage van Ecolo is meer bescheiden (+ 3.278 stemmen). We stellen ook vast dat zeer weinig kiezers van CD&V van 2009 in 2010 gestemd hebben voor cdH (+ 223 stemmen).

Ten slotte is de balans voor cdH negatief ten opzichte van de drie andere grote democratische Franstalige partijen. Het saldo is het meest negatief ten opzichte van de

Ecolo	MR	PS	CD&V	Pro Brussel	Anderen
3.278	5.858	5.495	223	992	5.591

cdH

Kiezers die in 2009 voor een andere formatie dan cdH gestemd hebben.

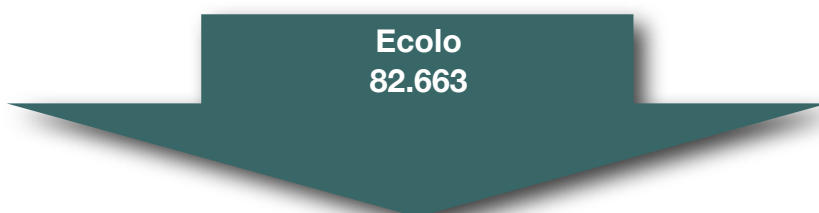
PS (- 3.580 stemmen), vervolgens ten opzichte van de MR (- 2.674 stemmen) en ten slotte ten opzichte van Ecolo (- 704 stemmen). In de drie vergelijkingen is de negatieve balans bescheiden op basis van absolute cijfers, maar deze vaststelling moet voorzichtig worden geïnterpreteerd. Ten

eerste de vergelijking gebeurt immers op basis van de regionale verkiezing van 2009, waarbij er reeds een humanistische terugval had plaatsgevonden. En ten tweede – rekening houdend met haar statuut als tweederangs politieke actor – kunnen de saldi slechts relatief gelimiteerd zijn.

1.4. Ecolo

Voor de Franstalige groenen is het resultaat van de federale stembusgang van juni 2010 een grote desillusie gebleken, dit zowel in vergelijking met de regionale verkiezingen van juni 2009 als in vergelijking met de federale stembusgang van 2007. In één jaar tijd is de achteruitgang van de partij in Brussel zeer duidelijk geworden: zelfs de score van 2007 werd niet behaald. Één van de verklaringen voor dit verlies ten opzichte van 2009 is het zeer lage getrouwheidspercentage van de Ecolo-stemmen van 2009. Net zoals we hebben kunnen vaststellen voor Wallonië¹¹, behoudt Ecolo slechts iets meer dan de helft van haar kiezers van 2009. Dit bevestigt eerdere vaststellingen met betrekking tot de situatie van Ecolo in Wallonië : de groenen hebben er een zeer wisselend electoraat. Voornamelijk de PS en de MR profiteren hiervan. Het vertrek van Ecolo-kiezers is in de grootste mate ten voordele van de PS en van de MR. De PS haalde 13.562 kiezers binnen die in 2009 voor Ecolo gestemd hadden. De MR verzamelde een gelijkaardig aantal Ecolo-kiezers (- 13.032 stemmen). Het vertrek naar de cdH, daarentegen, is meer bescheiden (- 3.278 stemmen). Het overlopen, van ECOLO-kiezers naar andere partijen blijft trouwens

niet beperkt tot de drie traditionale Franstalige partijen. Er wordt niet enkel overgelopen naar de drie grote Franstalige democratische partijen. We stellen ook een noemenswaardig vertrek vast naar vier andere politieke partijen met uiteenlopende vprofielen: zusterpartij Groen! kreeg er in 2009 , 1.490 Ecolo- kie-

cdH	Ecolo	MR	PS	Groen !	PP	PTB	Frt des G	Anderen
3,97	52,04	15,77	16,41	1,80	1,64	1,75	1,12	5,52
3.278	43.015	13.032	13.562	1.490	1.363	1.449	929	4.555

Opsplitsing van de Ecolo-stemmen van 2009 bij de federale verkiezing van 2010.

zers bij , de twee uiterstlinkse partijen PTB+/PVDA+ 1.449 stemmen), hetFront des gauches 929 stemmen, en, tenslotte, de PP 1.363 stemmen. Het deel van de Ecolo stemmen die de PP weet te recupereren betreft hoogstwaarschijnlijk dat deel van het electoraat dat een proteststem wil uitbrengen, met name kiezers die " hun ontevredenheid over het functioneren van het politiek systeem wensen uit te drukken"¹². In elk geval toont de omvang en de diversiteit van de kiezers die Ecolo verlieten na 2009 de complexe 'ideologische inhoud' van Ecolo aan. Ecolo trekt zeer uiteenlopende electorale segmenten aan met zeer heterogene ideologische profielen op

¹¹ Pascal Delwit, Marjorie Gassner, Jean-Benoit Pilet, Emilie van Haute, « Les transferts de voix en Wallonie lors des élections fédérales du 13 juin 2010 », Nota nr.1, Centre d'étude de la vie politique de l'ULB.

¹² Marc Hooghe, Sofie Marien, Teun Pauwels, « Méfiance politique et comportement électoral en Belgique », in Kris Deschouwer, Pascal Delwit, Marc Hooghe, Stefaan Walgrave (red.), *Les voix du peuple. Le comportement électoral au scrutin régional de juin 2009*, Brussel, Editions de l'Université de Bruxelles, 2010.

cdH	MR	PS	PTB	Groen !	Pro Brussel	Autres
3.982	3.214	1.665	523	452	975	2.200

Ecolo

Kiezers die in 2009 voor een andere formatie dan Ecolo gestemd hebben.

socio-economisch en op samenlevingsvlak. Hen op duurzame manier verbinden ten voordele van Ecolo is een zeer moeilijke uitdaging voor de Franstalige groenen, zowel in Wallonië als in Brussel.

Ondanksde zware verliezen van haar electoraat van 2009 ontvangt Ecolo ook

nieuwe kiezers. Deze komen hoofdzakelijk van de cdH en MR. Ecolo wint 3.982 kiezers die in 2009 op de humanisten stemden, en 3.214 liberale kiezers. De bijdrage vanuit het socialistisch electoraat is veel beperkter (+ 1.665 stemmen). Binnen de ecologische familie stellen we vast dat 452 kiezers van Groen! de omgekeerde keuze gemaakt hebben en di keer voor de Franstalige groenen hebben gestemd.

Met uitzondering van de cdH, is het saldo van Ecolo in vergelijking met de andere partijen negatief. Hoewel Ecolo netto 704 stemmen meer behaald dan de cdH, is hun verlies ten opzichte van de PS (- 11.897 stemmen) en de MR (- 9.818 stemmen) groot.

1.5. Parti populaire/Personenpartij (PP)

De Parti populaire/Personenpartij is een politieke nieuwkomer. De partij werd in november 2009 boven de doopvont gehouden door twee mediatieke personaliteiten: de advocaat Mischael Modrikamen, verdediger van een deel van de kleine aandeelhouders van Fortis, en Rudy Aernoudt, vroeger kabinetschef van liberale ministers en kortstondige vleugelman van LiDé (Libéral et Démocrate). De PP hoopt het rechtse electoraat van het Franstalige politieke spectrum voor zich te winnen en

verwijzen daarbij naar de Spaanse Parti populaire (PP) en de Franse Union pour le mouvement populaire (UMP). Hun ideologische opstelling is deze van een "complex-loos" rechts alternatief. Met een ultraliberale houding ten aanzien van socio-economische kwesties en een ambivalente houding ten

cdH	Ecolo	MR	PS	Vlaams Belang	Anderen
868	1.353	8.983	531	557	3.325

PP

De electorale herkomst van de kiezers van de PP.

aanzien immigratie -en veiligheidskwesties trachten ze twee verschillende segmenten/posities binnen het electoraat aan te spreken. Hoewel de verwachte doorbraak is uitgebleven, hebben ze dankzij de verbinding met de kieskring Brussel-Halle Vilvoorde toch een één verkozene in het arrondissement Nijvel.

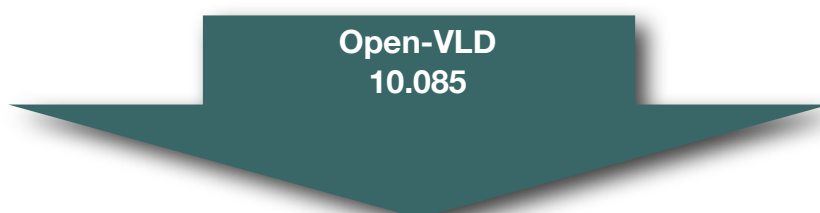
Waar heeft de PP deze stemmen kunnen winnen? Uit een eerste analyse blijkt dat de PP electoraal voornamelijk uit drie poelen heeft gevist voor het bekomen van haar toch wel zeer bescheiden resultaat. op drie 'sokkels' voor het bekomen van haar toch wel bescheiden resultaat. Een eerste sokkel – en veruit de belangrijkste – bestaat uit liberale kiezers, zonder twijfel het meest rechtse deel van het Brussels electoraat van de MR. Niet minder dan 8.983 MR-kiezers hebben deze keer voor de PP gekozen. . De tweede poel is een belangrijke transfer van extreem rechtse kiezers, komende zowel van het Vlaams Belang als van het Front National. Deze twee partijen hebben een moeilijke verkiezing gekend. De derde poel komt van Ecolo. Voor die nieuwe kiezers van PP die van Ecolo, FN of Vlaams Belang komen kunnen wij voor een deel van proteststemmen spreken. Daarentegen, het aantal kiezers die vanuit het electoraat van cdH of PS komen is zeer zwak, om niet te zeggen, zelfs onbeduidend in het geval van de socialisten.

2. De Nederlandstalige partijen

2.1. Open-VLD

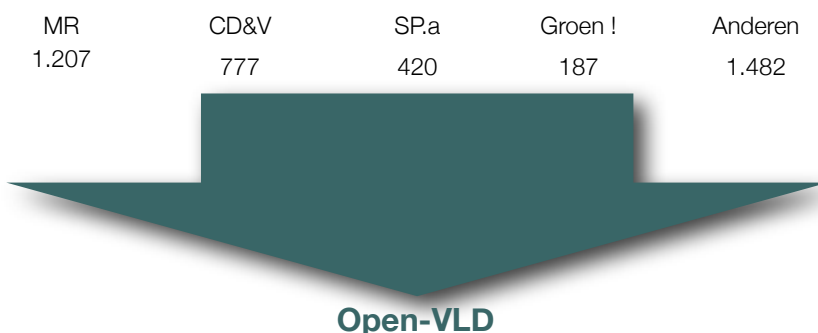
Hoewel deOpen-VLD de eerste Nederlandstalige partij in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest blijft, vertoont haar electoraat een een zwak getrouwheidspercentage. De Vlaamse liberalen hebben slechts iets meer dan de helft van hun kiezers van 2009 weten te behouden. De partij die hier het meeste voordeel uit haalt, is de grote winnaar van deze stembusgang aan Vlaamse kant: de N-VA. De Vlaams-nationalistische partij overtuigde maar liefst 12,65 % van het VLD-electoraat van 2009 (- 1.512 stemmen). Daarnaast verliest Open-VLD 12% van haar electoraat van 2009 aan haar zusterpartij MR (1.412 stemmen). Het vertrek naar andere Nederlandstalige democratische formaties zijn veel beperkter: samen trekken CD&V, SP.a en Groen! slechts 12,76% van de Vlaamse liberale kiezers van 2009 aan.

Omgekeerd heeft de Open VLD 1200 franstalige liberale stemmen weten af te snoepen, ofschoon het netto saldo licht negatief is (-250 stemmen). Daarnaast hebben de Vlaamse liberalen een deel van het CD&V-electoraat voor zich weten te winnen (- 777 stemmen). Alge-

MR	CD&V	SP.a	Open VLD	Groen !	N-VA	Anderen
11,81	5,44	3,95	54,76	3,38	12,65	8,02
1.412	650	472	6.547	404	1.512	959

Opsplitsing van de Open-VLD-stemmen van 2009 bij de federale verkiezing van 2010.

Kiezers die in 2009 voor een andere formatie dan Open-VLD gestemd hebben.

meen gezien stellen we vast dat de balans tussen de voornaamste partijen vrijwel neutraal is. De terugval in vergelijking met de regionale verkiezing van 2009 komt – qua netto saldo – is hoofdzakelijk te verklaren door de transfer ten voordele van N-VA.

2.2. Socialistische Partij, anders (Sp.a)

Bij de stembusgang van 2010 behaalden de Vlaamse socialisten hun laagste electorale score sinds 1945. In Brussel kende de SP.a een kleine terugval in vergelijking met 2009. Met 66,5% is het rententiepercentage bij de partij relatief hoog. Het is vooral Groen! die stemmen van SP.a voor zich wist te winnen (- 810 stemmen) en in mindere mate ook Open-VLD, die iets meer dan 4% van de socialistische kiezers afsnoepte (- 420 stemmen). Wat de NV-A betreft, daarentegen, was de SP.a een zwakke leverancier van stemmen. De NV-A heeft haar succes duidelijk niet te danken aan socialistische stemmen. De transfer naar zusterpartij PS bleef, zoals reeds vermeld, zeer bescheiden.

Opsplitsing van de SP.a-stemmen van 2009 bij de federale verkiezing van 2010.

De nieuwe SP.a kiezers komen voornamelijk van de twee groene partijen Ecolo (+ 791 stemmen) en Groen! (+ 541 stemmen), en ook –hetzij in mindere mate - van Open-VLD. De balans tussen SP.a en Open-VLD is in dat opzicht ongeveer in evenwicht (+ 52 stemmen).

Ecolo	PS	CD&V	Open VLD	Groen !	Anderen
791	208	385	472	541	347

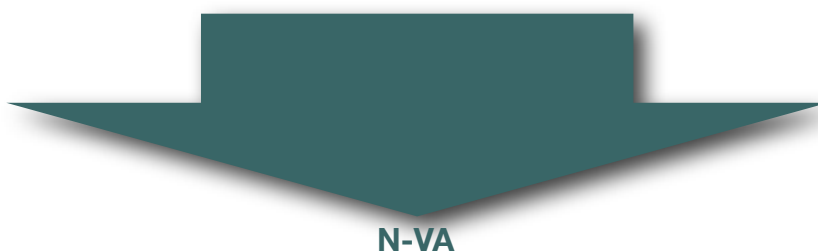

Kiezers die in 2009 voor een andere formatie dan SP.a gestemd hebben.

2.3. N-VA

Wat kunnen we zeggen over de partij die op 13 juni 2010 de verbeelding heeft getart? In 2009 had N-VA voor het eerst zonder kartelgenoot CD&V deelgenomen aan de regionale verkiezingen. Haar core bij deze verkiezing laat bijgevolg geen gedetailleerde analyse toe. Volgens onze indicaties zou N-VA bijna heel hun electoraat van 2009 hebben behouden. In het Brussels Hoofdstedelijk Gewest is het succes van de Vlaams-nationalistische partij gebaseerd op de belangrijke bijdrage van drie partijen die aan de rechtse of extreem rechtse kant van het politieke spectrum staan: het Vlaams Belang levert de grootste bijdrage (+ 1.578 stemmen). Daarna volgen Open-VLD (+ 1.512 stemmen) en de partij van de eerste minster, CD&V (+ 1.339 stemmen). De transfers vanuit linkse partijen, SP.a en Groen!, daarentegen, zijn totaal onbeduidend. Het zou interessant zijn na te gaan of deze vaststellingen aan

N-VA	CD&V	SP.a	Open-Vld	Vlaams Belang	Anderen
2.586	1.339	272	1.512	1.578	1.513

Vlaamse kant bevestigd kunnen worden. In dat geval zouden ze kunnen aantonen dat de uitzonderlijke vooruitgang van de N-VA niet gebaseerd is op de bijdrage van het nationalistisch-anarchistische electoraat van de vroegere Volksunie¹³.

Kiezers die in 2009 voor een andere formatie dan N-VA gestemd hebben.

¹³ Emilie van Haute, Jean-Benoit Pilet, « Regionalist Parties in Belgium (VU, RW, FDF) : victims of their own success? », *Regional and Federal Studies*, 2006, vol.16, nr.3, pp.297-313 ; Pascal Delwit, Emilie van Haute, « L'implosion et la fin d'un parti : la Volksunie », *L'Année sociale*, 2002, pp. 13-24.

2.4. Vlaams Belang

Na de belangrijke terugval van het Vlaams Belang bij de regionale stembusgang van 2009, bevestigt de partij hier haar politieke en electorale achteruitgang in het Brus-

sels Hoofdstedelijk Gewest, waar ze nochtans een bepaalde periode de andere Nederlandstalige partijen gedomineerd heeft, en het erop leek dat ze de gewestinstellingen wist te verlammen.¹⁴

Het Vlaams Belang heeft slechts twee derde van haar sinds de verkiezingen van 2009 sterk

Vlaams Belang
9.072

FN	PP	N-VA	Vlaams Belang	Anderen
6,67	6,14	17,40	65,38	4,41
605	557	1578	5.931	400

Opsplitsing van de Vlaams Belang-stemmen van 2009 bij de federale verkiezing van 2010.

verzwakt electoraat weten te behouden. De kiezers die afhaken gaan bijna uitsluitend naar rechtse partijen. Het zal niet verbazen dat de belangrijkste transfer naar N-VA is. 17,4% van de Vlaams Belang-kiezers hebben dit keer gekozen voor de Vlaamse nationalisten (- 1.578 stemmen). Zelfs het Front national – dat electoraal ook in moeilijkheden zit – haalt 6,7% van de kiezers van Vlaams Belang van 2009 binnen (- 605 stemmen). Tenslotte heeft ook de PP een bescheiden deel van electoraat van het Vlaams Belang van 2009 (- 557 stemmen) overgenomen.

Deze verliezen worden slechts gedeeltelijk gecompenseerd. We kunnen geen enkele opvallende beweging vaststellen waarbij electoraat van een bepaalde Nederlandstalige of Franstalige partij naar het Vlaams Belang overloopt.

Anderen
1.112

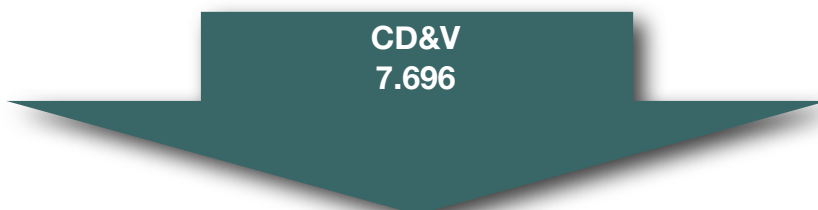
Vlaams Belang

Kiezers die in 2009 voor een andere formatie dan Vlaams Belang gestemd hebben.

¹⁴ Pascal Delwit, Jean-Michel De Waele, Andrea Rea, « Les étapes de l'extrême droite en Belgique », in Pascal Delwit, Jean-Michel De Waele, Andrea Rea (red.), *L'extrême droite en France et en Belgique*, Complexe, 1998, pp. 57-83.

2.5. CD&V

In Vlaanderen kenden de Vlaamse christen-democraten een zware electorale nederlaag. Op 10 juni 2010 behaalde CD&V haar zwakste electorale prestatie sinds het

cdH	CD&V	SP.a	Open VLD	Groen !	N-VA	VI. Belang	Anderen
2,90	45,72	5,00	10,10	4,25	17,40	1,09	13,54
223	3.519	385	777	327	1.339	84	1.042

Opsplitsing van de CD&V-stemmen van 2009 bij de federale verkiezing van 2010.

gestemd. 31% van het CD&V-electoraat heeft voor een andere Nederlandstalige democratische partij gestemd. Dat is vooral de N-VA. N-VA haalde op haar eentje 17,4% van het christen-democratisch electoraat van 2009 binnen (- 1.339 stemmen). Daarnaast verzamelde Open-VLD iets meer dan 10% van de CD&V-kiezers (- 777 stemmen), SP.a en Groen! recupereerden elk 5% van de CD&V-kiezers. Het aantal transfers naar de Franstalige zusterpartij cdH is vrijwel onbeduidend: 223 stemmen.

De CD&V zelf trekt een belangrijk deel van het electoraat van Lijst Dedecker (1.030 stemmen) en van Open-VLD (650 stemmen) aan. De nieuwe kiezers die van cdH komen zijn beperkt maar zijn toch net iets meer dan de slechts "verloren" stemmen.

cdH	SP.a	Open VLD	Groen !	Lijst Dedecker	Autres
409	89	650	212	1.030	1.317

CD&V

Kiezers die in 2009 voor een andere formatie dan CD&V gestemd hebben.

instellen van het algemeen stemrecht. In het Brussels Hoofdstedelijk Gewest kon CD&V desalniettemin de schade beperken. Desondanks vertoont ze een uitzonderlijk laag rentiepercentage. Minder dan één op twee Vlaams christen-democratisch kiezers van 2009 hebben in 2010 opnieuw voor CD&V

In netto saldi is de balans dus ongeveer in evenwicht voor CD&V, wat de quasi *status quo* van haar score verklaart. De CD&V verloor een substantieel aantal stemmen ten voordele van N-VA, maar heeft er een niet verwaarloosbaar deel "gerecupereerd" uit het electoraat van Lijst Dedecker.

2.6. Groen!

Tot slot bespreken we de situatie van de Vlaamse groenen? Groen! heeft een tamelijk goed getrouwheidspercentage. De Vlaamse groenen behouden 63% van hun

electoraat van 2009. Drie politieke formaties halen voordeel uit ontrouwe Vlaamse groene kiezers: SP.a die meer dan 9% van het Groen!-electoraat binnenhaalt (- 541 stemmen), zusterpartij Ecolo die iets minder dan 8% van de Vlaamse groene stemmen van 2009 veroverd (-452 stemmen) et de PS

Groen!
5.807

Ecolo	PS	CD&V	SP.a	Open VLD	Groen !	Anderen
7,78	6,84	3,65	9,32	3,21	62,81	6,39
452	397	212	541	187	3.647	371

Opsplitsing van de Groen!-stemmen van 2009 bij de federale verkiezing van 2010.

die op haar beurt iets minder dan 7% van de stemmen voor Groen! kon afsnoepen (- 397 stemmen). Naar het voorbeeld van wat we hebben kunnen afleiden voor de SP.a is het vertrek naar de N-VA onbeduidend.

Wat betreft de nieuwe kiezers profiteert Groen! Van 1.500 Franstalige groene stemmen. Groen! is zo de (grote) begunstigde ten opzichte van Ecolo (+ 1.048 stemmen) en ten opzichte van SP.a waar het saldo ook positief is (+ 269 stemmen). Er blijkt

dus in een electoraal segment van 3 à 4.000 Brusselse kiezers een wisselend stemgedrag te zijn tussen Ecolo, Groen!, SP.a en zelfs PS.

Ecolo	CD&V	SP.a	Open-Vld	Autres
1.490	327	810	404	806

Groen!

Kiezers die in 2009 voor een andere formatie dan Groen! gestemd hebben.

3. Samenvatting

De hoofddoelstelling van deze bijdrage – die de verschuivingen in stemgedrag tussen de partijen bij de federale stembusgang van 13 juni 2010 in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest analyseerde – was om verder te gaan dan een bespreking van de bruto resultaten en de verschillen voor elke partij met vroeger behaalde resultaten. Deze verschillen kunnen de indruk wekken dat ze ontstaan zijn doordat kiezers ofwel hun stem van de vorige verkiezingen herhaald hebben ofwel hun stem veranderden om zich in 2010 aan te sluiten bij de winnaars. Uit deze analyse blijkt dat de verschuivingen in stemgedrag veel complexer zijn. Alle partijen, zelfs de belangrijkste winnaar in Brussel – de PS – hebben kiezers van 2009 verloren en alle partijen, zelfs de verliezers, zijn er in geslaagd nieuwe kiezers te lokken.

Belangrijke stemverschuivingen die onzichtbaar bleven op het geaggregeerd niveau werden door middel van onze exit poll duidelijk. Zo zijn er talrijke transfers van Ecolo naar PS, van cdH naar MR, maar ook van MR naar cdH. Zelfs een relatieve electorale stabiliteit kan belangrijke bewegingen verhullen, zoals het voorbeeld van CD&V aantoont.

In een eerste analyse werden verschillende coherente transfers verduidelijkt. Liberale kiezers vertrekken meestal naar een rechtse formatie, met name de PP, de partij die er op haar beurt niet in slaagt om oude PS kiezers aan te trekken. Aan Vlaamse kant wint N-VA ten koste van andere centrumrechtse of extreem rechtse formaties. Er zijn daarentegen bijna geen transfers tussen SP.a en Groen! enerzijds en N-VA anderzijds.

Ten slotte illustreert deze oefening ook een belangrijke realiteit, die men niet mag vergeten. Er bestaat niet zoiets als “een” electoraat per partij, maar er zijn electorale segmenten die voor eenzelfde partij kunnen stemmen om verschillende redenen of ze om verschillende redenen kunnen verlaten. Ecolo illustreert deze vaststelling zonder twijfel het beste. De Franstalige groenen verliezen een aanzienlijk aantal van hun kiezers aan de linkse partijen, PS, PTB+/PVDA+ of Front de gauche maar ook aan de rechtse partijen MR of PP.

Annex

cdH : centre démocrate Humaniste (democratisch-humanistische centrumpartij)

CD&V : Christen-Democratisch & Vlaams

Ecolo : Ecologistes confédérés pour l'organisation de luttes originales (ecologisch ingestelden gefedereerd voor de organisatie van originele strijd)

FN: Front national (nationaal front)

Groen! : Groen!

LDD : Lijst Dedecker

MR : Mouvement réformateur (hervormingsgezinde beweging)

N-VA : Nieuw-Vlaamse Alliantie

Open-VLD : Open Vlaamse Liberalen en Democraten

PS : Parti socialiste (socialistische partij)

SP.a : Socialistische Partij.anders

Vlaams Belang : Vlaams Belang